

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Косілова О.І.,

кандидат політичних наук, доцент,

науковий співробітник

Центру фундаментальних досліджень прав людини

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 342.72 (477:430)

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.3.5>ПРАВО НА ЖИТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ПРАВОВИХ ДОКТРИНАХ:
ОБМЕЖЕННЯ ТА МЕЖІ ВТРУЧАННЯ

Постановка проблеми. З якого часу починається право на життя? Яке співвідношення між правом на життя майбутньої дитини, яка перебуває у тілі матері та правом матері на самовизначення та розпорядження власним тілом? Чи містить право на життя також право на смерть? Чи охоплює собою право на життя право на притулок, якщо є загроза життю та тілесній цілісності у рідній країні? У сучасній правовій науці відповіді на ці питання є неоднозначними та залишаються відкритими для дискусій. Зважаючи на складність та багатоаспектність цього феномену, право на життя потребує глибшого аналізу та подальших досліджень, особливо у зв'язку з розвитком суспільних відносин та новітніх технологій у сфері репродуктивної медицини.

Обрану нами тему у її правовому дискурсі досліджували такі сучасні вітчизняні вчені як Буроменський М.В., Свінтов В.І., Денисов В.Н., Заблоцька Л.Г., Рабінович П.М., Стефанчук Р.Е., Шевчук С.В., Баулін Ю.В., Мірошніченко О.А., С.Б. Булеца, А.Л. Федорова, Я.П. Кузьмено, К.М. Левандовські, Р.А. Майданик, З.В. Ромовська, Т. В. Водоп'ян, Р.О. Стефанчук, Савчин М.В., О. В. Петришин, а також німецькі дослідники, зокрема, Шустер Джозеф, Пітер М. Хюбер, Міхаель Кюнїх, Роберт Алексі, Доріс Катедер, Отто Баум, Ганс Д. Ярас, Фолькер Еппіг та інші.

Метою статті є порівняльний аналіз права на життя як складного феномену, його структурних елементів, визначення підстав для обмеження та меж втручання у це право відповідно до нормативно-правових актів України та Федеративної Республіки Німеччина.

Виклад основних положень. Перелік прав людини у базових міжнародно-правових актах починається з найбільш важливого та загального права людини – права на життя, яке закріплене нормами міжнародно-правових документів як на універсальному, так і на регіональному рівнях. У статті 2 Європейської конвенції з прав людини визначено: «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» [1]. У статтях 2, 3

Хартії основних прав людини Європейського Союзу містяться відповідні положення, що закріплюють право на життя та особисту недоторканність [2]. Право на життя закріплене у нормах Конституції України та цілком відповідає цим міжнародно-правовим документам: «Кожна людина має невіддільне право на життя: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини» (стаття 27) [3]. В Основному Законі також визначено основні принципи, що закріплюють право на життя та недоторканність особи. Зокрема, у розділі I, статті 3 Конституції України визначено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3]. У ст. 22 Конституції України закріплено принцип неможливості скасування конституційних прав та свобод. Під час прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод. Також визначені та закріплені інституційні гарантії захисту прав та свобод, а також закріплено право на захист життя і здоров'я особи, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [3].

В Основному законі ФРН від 8 травня 1949 року право на життя і тілесну цілісність захищені статтею 2 (2) речення 1. Передумовою включення цієї статті до Конституції ФРН були злочини націонал-соціалістів, такі як «остаточне розв'язання єврейського питання», «медичні» експерименти над живими людьми, примусова стерилізація і катування [4, с. 42]. В Конституції ФРН право на життя тісно пов'язане з правом на фізичну недоторканність, оскільки воно захищає тілесну цілісність [5].

Суб'єктом права на життя відповідно до німецького та українського законодавства є людина. Водночас, у німецькій правовій доктрині, порівнюючи з вітчизняним законодавством, сфера захисту права на життя є більш структурованою та деталізованою. Зокрема, у німецькому законодавстві сфера матеріального захисту права на життя включає: життя, фізичну цілісність (недоторканність особи), особистісний вимір (початок та закінчення життя, очікуване життя). В законодавстві України право на життя та особиста недоторканність аналізуються як окремі правові категорії.

1. Життя. Стаття 2 (2) речення 1 Основного закону ФРН захищає життя [4]. Як стверджує Конституційний Суд ФРН, життя являє собою максимальну цінність у конституційному ладі держави. Основне право на життя захищає тілесне буття, тобто біологічно-фізичне існування. Право на життя не включає право на смерть. Водночас, відповідно до ст. 1 (1) Основного закону ФРН, кожна людина має право на гідну смерть [5].

За Конституцією України право на життя є невіддільним (частина перша статті 27), невідчужуваним та непорушним (стаття 21) [3]. Право на життя належить людині від народження і захищається державою [6]. Відповідно до законодавства України, початком життя людини (та початком її правоздатності) вважається її народження, а припиненням її життя (відповідно і припиненням правоздатності) є смерть. Це дає підстави стверджувати, що українське законодавство не розглядає ненароджену істоту як людину, хоча і може визнавати у випадках, встановлених законом, інтереси «зачатої, але ще не народженої дитини» (ч. 2 ст. 25 ЦК України) [7].

2. Фізична цілісність (недоторканність). Відповідно до основного закону ФРН, фізична цілісність означає здоров'я людини в біологічно-фізіологічному сенсі, а також захист психічного здоров'я. Фізична цілісність особи, відповідно до статті 2 п. 2 Основного Закону містить свободу від безпліддя, свободу від болю, свободу від пошкоджень та фізичних травм. Вказана стаття захищає також психічне здоров'я особи, хоча на це немає прямої вказівки у тексті Конституції. Таке розширене тлумачення права на життя пов'язано з правом на людську гідність (пункт 1 статті 1 Основного закону), яке є засадничим для всіх інших прав людини у Німеччині. Конституційний Суд ФРН визначає людину як «єдність тіла, душі та духу», в якій точне розмежування між фізіологічними та психічними порушеннями з точки зору медицини є неможливим [4, с. 43].

Відповідно до українського законодавства, право на життя не належить до абсолютних. Згідно з ч. 2 статті 27 Конституції, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [3]. Проте, в окремих випадках, встановлених виключно законами України, допускається позбавлення життя людини.

У Німеччині на державному рівні смертну кару скасували 1949 року, хоча на місцевому рівні (у федеральній землі Гессен) скасування смертної кари шляхом референдуму відбулося у 2018 році. За результатами референдуму 83% осіб проголосували за скасування смертної кари, а 17% висловилися проти [8]. Сьогодні у Європейському Союзі жодна країна не застосовує смертну кару. З 1982 року у Німеччині, відповідно до статті 8 Закону «Про міжнародну судову допомогу у кримінальних справах» (IRG) заборонена екстрадиція у країни де є загроза смерті особи [9].

Україна ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод щодо скасування смертної кари та відмовилися від смертної кари як способу покарання злочинців у 2000 році [10]. Як наслідок, виконання зобов'язань за ратифікованою

Конвенцією про захист прав людини та основних свобод Україна не повинна екстрагувати осіб в держави, в яких може бути застосована смертна кара. Це впливає з закріпленого в Конституції України права на притулок (ч. 2 ст. 26) [3], та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [11].

3. Особистісний вимір. Носієм основних прав за законодавством України та Німеччини є лише жива фізична особа. Померла особа не перебуває під захистом держави. Досить складним питанням є визначення початку та кінця людського життя. Відповідно до загальноприйнятої точки зору, для встановлення моменту завершення життя людини дуже важливим є визначення питання, чи функціонує мозок.

У науковій літературі Німеччини тривають суперечки щодо того, чи може вважатися ембріон (Nasciturus) суб'єктом основних прав. Відповідно до § 1 Цивільного кодексу Німеччини, правоздатність людини починається з завершення народження [12]. Відповідно до рішення Федерального конституційного суду Німеччини, життя починається «принаймні з 14-го дня після зачаття» [13]. Згідно з тлумаченням частини 1 статті 1 Основного Закону Німеччини, ембріон людини вже є носієм фундаментальних прав, зокрема людської гідності, відповідно і підлягає кримінально-правовому захисту [5]. Відповідно до § 218 Кримінального кодексу Німеччини, здійснення абортів тягне за собою кримінальну відповідальність строком до трьох років або штраф. У особливо тяжких випадках вироком є позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років. До особливо тяжких випадків належить діяння, що вчиняються проти волі вагітної або викликають ризик смерті або серйозної шкоди здоров'ю вагітних [14].

В Україні цивільна правоздатність фізичної особи відповідно до ч. 2 ст. 25 ЦК України виникає у момент її народження [7]. До цього моменту майбутнє життя не перебуває під спеціальним правовим захистом.

Важливим питанням, пов'язаним з реалізацією права на життя, є визначення меж та підстав для втручання у право на життя. Відповідно до німецької правової доктрини, діяльність держави може бути класифікована як втручання у право на життя у таких випадках: здійснення смертної кари, «поліцейський рятувальний постріл» (авт. переклад – розстріл терориста за захоплення заручників), несправедливе вбивство, що здійснюється державними органами.

Втручання в право фізичної цілісності вважається її порушення, навіть у випадках, коли біль може не відчуватися. Наприклад, вимірювання мозкових хвиль або при різанні волосся [4, с. 45].

Випадки дозволеного втручання у право на життя в Україні визначено нормами міжнародного законодавства, Основним Законом та Законами України. Зокрема, відповідно до статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, позбавлення життя не розглядається як порушення, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запо-

бігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) під час вчинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання [1].

Обмеження права на життя у Німеччині.

Для обмеження прав людини в Німеччині в правовій мові використовується термін «Schranken», який можна перекласти як «обмеження», «рамки», «бар'єр». Необхідність застосування так званого «бар'єру» зумовлена необхідністю повноцінної реалізації прав і свобод кожної людини. Іншими словами, свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої людини. Тому законодавець у Німеччині залишає за собою право з допомогою правового бар'єра обмежити сферу застосування закону іншим законом, щоб кожна особа мала однакові можливості для реалізації своїх прав.

Щодо обмеження права на життя, то відповідно до Основного Закону ФРН, воно перебуває під особливим захистом, воно може порушуватися тільки на підставі закону [15].

Водночас, обмеження прав «Schranken» також повинно мати свої межі. Тобто, обмеження не можуть бути такими, що знищують саму суть основного фундаментального права. Таке застереження у німецькому праві має назву «Schranken-Schranken», яку можна перекласти як «бар'єрний бар'єр», або як «обмеження обмежень».

Як «обмеження обмежень» можна назвати спеціальну норму ст. 104 п. 1, речення 2 Основного закону ФРН. Відповідно до неї неналежне фізичне або психологічне поводження з ув'язненими ні в якому разі не може бути виправданим. Обґрунтування тортур є неможливою [5].

Положення закону «Про авіаційну безпеку», який передбачає, що літак, який використовується як зброя, наприклад, під час терористичного нападу 11 вересня 2001 року в США, може бути збитий, навіть у випадку, якщо на борту літака є не винні особи, було визнано Федеральним Конституційним Судом Німеччини як порушення права на життя та пов'язаним з ним право на захист людської гідності. Таке цілеспрямоване вбивство невинних осіб було визнано Федеральним Конституційним Судом як неприпустиме, навіть якщо йде мова про порятунок інших осіб [16]. Відповідно закон було визнано як неконституційний і він втратив чинність 15 лютого 2006 року.

На думку німецьких дослідників, заборона дій державних органів має визначатися відповідно до оцінки ситуації Федеральним Конституційним Судом. Вирішальними на цій є: вид та вагомість втрати основних прав та/або небезпек; ймовірність (близькість) виникнення пошкоджень, що містять загрозу основним правам [17]; існування, вид та дія чинних норм, а також суперечливі правові інтереси, зокрема права третіх осіб або інші державні зобов'язання [18]. Порушення прав також може бути настільки серйозним, що держава повинна надавати захист шляхом втручання в основні права іншого або навіть прийняття дуже специфічних заходів захисту, якщо тільки цим заходом можна уникнути серйозної небезпеки. Це особливо важливо, якщо без втручання держави є ризик порушення люд-

ської гідності (стаття 1 (1) Основного закону). У таких випадках держава зобов'язана діяти. Необхідно, зазвичай, мати на увазі одну важливу межу: обов'язок держави захищати ніколи не є настільки великим, щоб вимагати порушення гідності іншої особи [4, с. 49].

Обмеження права на життя в Україні.

В українському законодавстві можливості обмеження прав людини визначені на підставі Конституції України. Зокрема, згідно з Основним Законом в інтересах національної безпеки допускається обмеження таких конституційних прав і свобод людини та громадянина, закріплених статтями 29, 30, 31, 32, 34, 36, 44 [3]. Серед вказаних статей є право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29), яке, на наш погляд, є складовою частиною права на життя.

Вагомий крок у захисті конституційних прав і свобод людини та громадянина від свавільного обмеження зробив Конституційний Суд України, визначивши, що обмеження конституційних прав і свобод має переслідувати легітимну мету; бути зумовленим суспільною необхідністю, пропорційним та обґрунтованим; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права і не порушувати його сутнісний зміст [19].

Деталізація підстав для обмежень прав і свобод громадян України здійснено у низці законів, зокрема у Законі України від 16 березня 2000 р. «Про правовий режим надзвичайного стану». У ст. 22 вказаного закону зазначено, що: «<...> в умовах надзвичайного стану можливі обмеження конституційних прав і свобод громадян, які є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають. Строк їхнього застосування не перевищує строку, на який вводиться надзвичайний стан <...>» (ст. 22) [20].

У Законі України «Про Національну поліцію» (ст. 46) передбачено випадки для втручання у право на життя особи, зокрема, шляхом використання поліцейським зброї з та без попередження [21]. Законом також визначено, що поліцейський уповноважений застосувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. Поліцейський уповноважений застосувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами [21].

Слід також зазначити, що поліцейському заборонено застосувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої потреби.

Отже, під час вчинення правомірних дій працівниками поліції відповідно до ст. 46, п. 4 перевага повинна бути віддана не застосуванню вогнепальної зброї, а застосуванню заходів фізичного впливу і спеціальних засобів. Застосування вогнепальної зброї має здійснюватися у виняткових випадках. Вся міжнародно-правова практика, що стосується оцінки правомірності

позбавлення життя під час вчинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання, базується на застосуванні принципу «абсолютної необхідності».

Позбавлення життя під час захисту будь-якої людини від незаконного насильства може мати місце або в разі захисту від незаконного насильства власного життя або в разі захисту від такого насильства іншої особи. Це може відбуватися внаслідок необхідної оборони або крайньої потреби (ч. 1 ст. 36 КК України) [22].

Відповідно до ч. 1 ст. 39 КК України не є злочинним заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто, для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо на цім не було допущено перевищення меж крайньої потреби [22].

Висновки. Отже, під загальним терміном «право на життя» в науковій літературі розуміється об'єднана розгалужена система всіх інших прав людини, які конкретизують це право фізичної особи. Суб'єктом права на життя як в Україні, так і в Німеччині, визнається виключно жива фізична особа. Початком життя та, відповідно, правоздатності особи, є народження. У Німеччині, на відміну від України, початкові форми життя є більш захищеними, а життя майбутньої дитини є окремим об'єктом правового захисту. Українське законодавство не розглядає ненароджену істоту як людину, хоча і може визнавати у випадках, встановлених законом, інтереси «зачатої, але ще не народженої дитини». Право на життя в Німеччині містить право на гідну смерть.

Законодавством обох країн передбачено умови та підстави, коли держава має право на обмеження та втручання у право на життя. Обмеження права на життя у Німеччині є суворо регламентованим, може відбуватися у випадках абсолютної необхідності, доцільності та відповідності законодавству. За його обмеження не повинен бути порушеним принцип людської гідності, який є засадничим для всіх інших прав людини. Для визначення можливих меж втручання у права людини в Німеччині визначено поняття «бар'єр», та «бар'єрний бар'єр» («обмеження обмежень»), що є принципово відмінним від регламентації втручання у права людини в Україні.

В Україні обмеження конституційних прав та свобод громадян може здійснюватися в інтересах забезпечення національної безпеки, а також для забезпечення прав та свобод інших громадян. Всі обмеження прав і свобод мають відбуватися виключно на підставі закону, переслідувати легітимну мету, слугувати цілі забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами, захищати суспільно-важливі цінності.

Важливе значення для забезпечення права на життя та інших конституційних прав та свобод має нормативна закріпленість у Конституції України принципу неможливості скасування конституційних прав та свобод, а також неможливості звуження змісту та обсягу чинних прав та свобод під час прийняття нових законів.

Підстави для обмеження права на життя визначено в Основному Законі, зокрема, щодо права на свободу

та особисту недоторканність (стаття 29), які ми вважаємо складовими частинами права на життя; інші підстави для обмеження права на життя визначені у Законах України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про національну поліцію»; юридична відповідальність за порушення права на життя передбачена нормами Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 09.04.2019)
2. Хартия основных прав Европейского Союза URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 09.04.2019)
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.07.2019)
4. Volker Eppig Grundrechte. 4 Auflage /Springer Verlag Berlin Heidelberg 2010., 471 s.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (дата звернення: 07.04.2019).
6. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997-2018 роки). URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/421-pravo-na-zhyttya>
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.04.2019)
8. Проводився референдум в одній із земель ФРН. URL: <https://tsn.ua/svit/u-nimechchini-ostatochno-skasuvav-smertu-karu-1243692.html> (дата звернення: 13.07.2019)
9. Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen <https://www.gesetze-im-internet.de/irg/> (дата звернення: 13.07.2019)
10. Протокол N 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802 (дата звернення: 13.07.2019)
11. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2012, № 16, ст.146
12. BGB. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1.html (дата звернення: 13.07.2019)
13. BVerfGE 39, 1 (37) (Schwangerschaftsabbruch I)
14. Strafgesetzbuch (StGB). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> (дата звернення: 16.07.2019)
15. Schranke. URL: [https://de.wikipedia.org/wiki/Schranke_\(Recht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Schranke_(Recht)) (дата звернення: 13.07.2019)
16. BVerfGE 115, 118 (157 ff) (Luftverkehrsgesetz).
17. BVerfGE 49, 89 (142) (Kalkar I).
18. BVerfGE 88, 203 (254) (Schwangerschaftsabbruch).
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15> (дата звернення: 13.07.2019)
20. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2000. № 23. Ст.176.
21. Про національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2015. № 40-41. Ст. 379.
22. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

Косілова О.І. ПРАВО НА ЖИТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ПРАВОВИХ ДОКТРИНАХ: ОБМЕЖЕННЯ ТА МЕЖІ ВТРУЧАННЯ

В статті аналізується право на життя як складний феномен, досліджується взаємозв'язок права на життя з іншими правами людини. Здійснений порівняльний аналіз права на життя відповідно до законодавства України та ФРН, підстави для обмеження та межі втручання у це право.

У статті здійснено аналіз меж та підстав для втручання у право на життя в Україні та ФРН. Встановлено, що відповідно до німецької правової доктрини, діяльність держави може бути кваліфікована як втручання у право на життя у таких випадках: виконання смертної кари, вбивство терориста за взяття заручників, несправедливе вбивство, здійснене органами державної влади. Під час обмеження права на життя не повинен бути порушеним принцип людської гідності, який є засадничим для всіх інших прав людини. Для визначення можливих меж втручання у права людини в Німеччині визначено поняття «бар'єр», та «бар'єрний бар'єр» («обмеження обмежень»), що є принципово відмінним від регламентації втручання у права людини в Україні.

В Україні підстави обмеження права на життя, зокрема право на свободу та особисту недоторканність визначено Основним законом (ст. 29); інші підстави обмеження права на життя визначені в спеціалізованих Законах України; юридична відповідальність за порушення права на життя передбачена нормами Кримінального кодексу України.

Україна, як і Німеччина, відмовилася від смертної кари. В Україні діє заборона на вислання чи примусове повернення будь-якої людини до стану, в якому буде загроза її життю. Це впливає з права на притулок, закріпленого в Конституції України (ч. 2 ст. 26). У Німеччині право на притулок закріплено також у конституції (стаття 16а Основного закону). Це єдине конституційне основне право, яке поширюється також і на іноземців у Німеччині.

Встановлено, що у Конституції Німеччини право на життя тісно пов'язане з правом на фізичну недоторканність, оскільки воно захищає також тілесну недоторканність. У Німеччині право на життя охоплює питання захисту від впливу на здоров'я людини в біологічному та фізіологічному розумінні. Зроблено висновок, що в німецькій юридичній доктрині сфера захисту права на життя є більш структурованою та деталізованою як порівняти з внутрішнім законодавством. Зроблено висновок, що обмеження права на життя в Німеччині, як і в Україні, суворо регламентоване, може відбуватися лише у випадках абсолютної необхідності, доцільності та дотримання закону.

Ключові слова: право на життя, ембріон людини, правоздатність фізичної особи, фізична цілісність, втручання у право на життя, обмеження права на життя.

Kosilova O.I. THE RIGHT TO LIFE IN UKRAINIAN AND GERMAN LEGAL DOCTRINES: RESTRICTIONS AND LIMITS OF INTERVENTION

The article analyzes certain aspects of the right to life as a complex, multi-faceted phenomenon; the relationship of the right to life with other human rights. The components of the right to life in accordance with the legislation of Ukraine and the Federal Republic of Germany, the grounds and limits of the restriction of the right to life in both countries are studied.

In the Constitution of Germany, the right to life is closely linked to the right to physical integrity, as it protects the bodily integrity. First of all it is a question of protection from the impact on human health in the biological and physiological sense. It was concluded that in the German legal doctrine, in comparison with domestic law, the sphere of protection of the right to life is more structured and detailed.

An important issue related to the realization of the right to life is the definition of the limits and grounds for interference with the right to life. In accordance with the German legal doctrine, the activity of the state can be classified as interference with the protection of Article 2 (2), sentence 1 of the Basic Law in the following cases: execution of death penalty, assassination of a terrorist for taking hostages, an unjust murder carried out by public authorities.

In Ukraine, the restriction of the right to life is defined in the Basic Law, in particular the right to liberty and personal integrity (Article 29); other grounds for limiting the right to life are specified in the Laws of Ukraine "On the Legal Status of the State of Emergency", "On the National Police"; legal liability for violation of the right to life is stipulated by the norms of the Criminal Codex of Ukraine.

Ukraine, like Germany, has abandoned the death penalty. In Ukraine, there is a prohibition on the expulsion or forced return of any person to a state in which there will be a threat to her life. This follows from the right to asylum enshrined in the Constitution of Ukraine (Part 2 of Article 26). In Germany, the right to asylum is also enshrined in the constitution (Article 16a of the Basic Law). This is the only fundamental right reserved for foreigners in Germany.

The restriction of the right to life in Germany, is strictly regulated, as well as in Ukraine, may occur only in cases of absolute necessity, expediency and compliance with the law.

Key words: right to life, the human embryo, legal capacity of an individual, physical integrity, interference with the right to life, restriction of the right to life.